

RTWP 10 (2014), s. 195–224

Dariusz Lerch

EWANGELICKIE DUSZPASTERSTWO WOJSKOWE W POLSCE W LATACH 1995–2010 – ASPEKTY PRAWNO-ORGANIZACYJNE

Wstęp

Żołnierze to specyficzna grupa społeczna potrzebująca opieki duszpasterskiej szczególnego rodzaju. Osobom cywilnym często trudno zrozumieć, z jakimi problemami borykają się osoby służące w wojsku, dlatego właśnie opiekę duszpasterską nad nimi sprawują kapelani wojskowi.

Niniejszy artykuł poświęcony jest instytucji realizującej ewangelicką posługę duszpasterską w Wojsku Polskim, czyli Ewangelickiemu Duszpasterstwu Wojskowemu (EDW), powołanemu na podstawie ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹ (zwanej dalej: „ustawą”). Celem niniejszych rozważań jest przedstawienie stanu prawnego, struktury i głównych form działalności EDW. Ważną ich część stanowi przedstawienie głównych aspektów służby kapelanów wojskowych. Na potrzeby artykułu przyjęto cezurę czasową na lat 1995–2010.

¹ Dz. U. 1994, Nr 73, poz. 323 z późn. zm.

1. Historia ewangelickiej służby duszpasterskiej w Wojsku Polskim

1.1 *Powstanie Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego i okres II Rzeczypospolitej*

Powstanie ewangelickiej służby duszpasterskiej w Wojsku Polskim jest ściśle związane z odzyskaniem niepodległości i odrodzeniem państwa polskiego. O tym, jak ważne są wartości chrześcijańskie, przekonano się m.in. podczas I wojny światowej. Potrzeba niesienia pomocy cierpiącym żołnierzom, stała się czymś oczywistym, dlatego w planach sił zbrojnych powstającego państwa polskiego, uwzględniono miejsce dla duszpasterstw wojskowych². Duszpasterstwo takie nie mogło pominąć żołnierzy wyznania ewangelicko-augsburskiego.

Pierwszym ewangelickim kapelanem w Wojsku Polskim został mianowany ks. Karol Grycz; miało to miejsce w listopadzie 1918 r. Otrzymał rangę kapitana i swą opieką duszpasterską obejmował Śląski Okręg Wojskowy. W listopadzie tego samego roku wpłynął do Ministerium Spraw Wojskowych memoriał, napisany przez ks. Ryszarda Paszke, w którym postuluje powstanie Ewangelickiego Duszpasterstwa w Wojsku Polskim. W czerwcu 1919 r. utworzono w Ministerstwie Spraw Wojskowych Sekcję Religijno-Wyznaniową dla wyznań niekatolickich, zaś w sierpniu 1919 r. wydano rozkaz: „Ogólne postanowienia dla kapelanów wyznania ewangelicko-augsburskiego.”³ Naczelnym kapelanem, w stopniu podpułkownika, 25 września 1919 r. mianowano ks. Ryszard Paszko. Dzień później, przez ks. bp. Juliusza Burschego, został uroczyście wprowadzony w urząd⁴. Rok później, w 1920 r., została powołana służba kapelanów pomocniczych,

² Por. K.J. REY, *Sylwetki kapelanów wojskowych*, „Ewangelik Pszczyński” nr 1-2/1997, s. 18. Zob. Z. WASZKIEWICZ, *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Toruń 2000, *passim*.

³ Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych z 1919 r., Dz. Rozk. Ministerstwa Spraw Wojskowych 1919, nr 86.

⁴ Por. J. HAUSE, *Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe*, „Kalendarz Ewangelicki 1997”, s. 86.

czyli księży, którzy w razie potrzeby, byli czasowo powoływani do służby, jako kapelani wojskowi. Z uwagi na fakt, że liczba żołnierzy wyznania ewangelicko-augsburskiego, na początku lat dwudziestych XX w., wynosiła ponad 3000, a dekadę później już około 8000, można tylko przypuszczać jak trudna i wyczerpująca była służba kapelanów⁵. W pierwszych latach działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa w Wojsku Polskim, liczba ewangelickich kapelanów wojskowych była bardzo mała. Prócz naczelnego kapelana ks. ppłk Ryszarda Paszko, kapelanami byli jedynie ks. Karol Grycz, ks. Józef Mamica, ks. Karol Banszel i kapelan pomocniczy ks. Zygfryd Loppe. Zadaniem kapelanów było sprawowanie posług religijnych w wojsku, krzewienie chrześcijańskich wartości takich jak miłosierdzie, sprawiedliwość oraz dbanie o moralność żołnierzy. W 1925 r. został wydany „Śpiewnik i Modlitewnik dla Ewangelików w Wojsku Polskim”. Każdy ewangelicki żołnierz otrzymywał go na czas odbycia służby. W 1928 r. wydano „Melodje do śpiewnika i modlitewnika dla ewangelików w Wojsku Polskim” opracowane przez E. Bunna. W 1929 r. na emeryturę przeszedł ks. Ryszard Paszko i jego miejsce, jako Naczelnego Kapelana Ewangelickiego, zajął ks. Feliks Gloeh. Wiedząc, że tak skromna liczba kapelanów (1931 r. – 3 kapelanów i 3 kapelanów pomocniczych) nie jest w stanie dotrzeć do wszystkich żołnierzy, starał się, aby słowo pisane docierało do wszystkich. Był założycielem „Gazety Mazurskiej”, „Głosu Ewangelickiego” i jego dodatku „Na wyżyny” Wydał także porządek nabożeństw dla żołnierzy, odprawianych w przypadku braku kapelana wojskowego. W roku 1936 wszedł w życie dekret Prezydenta Rzeczypospolitej o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁶, który w art. 9 stanowił, iż „w skład wojska wchodzi służba duszpasterska ewangelicko-augsburska, na czele której stoi senior” Liczba kapelanów zwiększyła się do 7 oraz 4 kapelanów pomocniczych. Kapelanami byli: ks. płk Feliks Gloeh,

⁵ Por. K.J. REY, *Ewangelicka służba duszpasterska w Wojsku Polskim 1919–1950*, Warszawa 2000, s. 27.

⁶ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. Nr 88, poz. 613.

ks. kpt. Oskar Mitschke, ks. kpt. Karol Messerschmidt, ks. mjr Paweł Hause, ks. mjr Karol Banzel, ks. mjr Karol Świtalski oraz ks. kpt. Alfred Figaszewski. Kapelanami pomocniczymi zaś ks. Józef Bieliński, ks. Andrzej Buzek, ks. Zygfryd Loppe oraz ks. Adolf Glotz⁷

1.2. Okres II wojny światowej i czasy powojenne

Druga wojna światowa była dla wielu ewangelickich kapelanów Wojska Polskiego okresem tragicznym. Ksiądz mjr Karol Banzel został aresztowany przez NKWD i ślad po nim zaginął, natomiast ks. płk Józef Mamica zginął w obozie koncentracyjnym. Ksiądz płk Ryszard Paszko został zamordowany w Katyniu a ks. Józef Bieliński zginął w Powstaniu Warszawskim. Ksiądz mjr Paweł Hause zmarł w 1946 r. na skutek chorób wynikających z długoletniego pobytu w niemieckich obozach⁸.

Z uwagi na fakt, iż polscy żołnierze walczyli w czasie II wojny światowej na zachodzie Europy, zrodziła się potrzeba objęcia ich opieką duszpasterską. Nie zapomniano również o żołnierzach wyznania ewangelickiego, których w Polskich Siłach Zbrojnych na początku wojny było zaledwie kilkuset. W listopadzie 1941 r. w Londynie na stanowisko ewangelickiego kapelana Polskich Sił Zbrojnych powołano ks. Wilhelma Edwarda Wallnera. W 1943 r. został przeniesiony do Biura Ministra Referatu Wyznań Niekatolickich jako naczelnny kapelan Polskich Sił Zbrojnych⁹. W miarę upływu czasu, a przede wszystkim dzięki wyzwoleniu wielu obozów jenieckich, liczba ewangelików w Polskich Siłach Zbrojnych stale rosła. Jeden człowiek nie był w stanie otoczyć opieką setek, a potem tysięcy ewangelickich żołnierzy. Uzasadnione stały się więc starania o powołanie nowych kapelanów wojskowych. Kapelanami zostali: ks. Eryk Cimała – 3 Dywizja Strzelców Karpackich, ks. Fryderyk Arlt – Baza II Korpusu we Włoszech oraz Kresowa Dywizja Piechoty, ks. mjr Leopold Matz – I Korpus w Szkocji, ks. Władysław Fierla – szef duszpasterstwa ewangelickiego II Korpusu został naczelnym

⁷ Por. J. HAUSE, *Ewangelickie Duszpasterstwo...*, s. 88–90.

⁸ Tamże, s. 88–89.

⁹ Dane wg Rocznej Listy Kwalifikacyjnej z 1942 r., PISM A XII 28/14.

kapelanem Polskich Sił Zbrojnych, ks. Roman Mazierski – Dywizja Pancerna gen. Maczka, ks. Jan Olszar – Ministerstwo Obrony Narodowej, ks. Helmut Pruefer – Baza II Korpusu w Motolla, ks. Teodor Stoy – 4 Dywizja Piechoty I Korpusu w Szkocji, ks. Wilhelm Burkenhagen – I Korpus w Szkocji oraz ks. mjr Andrzej Wantuła – od maja 1945 r. naczelny kapelan¹⁰. Kapelani ewangeliccy wspierali świadomość narodową oraz wyznaniową żołnierzy. Organizowali nabożeństwa, dodawali otuchy i odwagi do walki o wolność. Nie wszyscy przeżyli, ale wszyscy służyli do końca swojemu Kościołowi i Ojczyźnie będącej w niedoli.

Po zakończeniu II wojny światowej podjęto starania, które miały doprowadzić do przywrócenia duszpasterstwa ewangelickiego w Wojsku Polskim. W sierpniu 1945 r. Kościół Ewangelicko-Augsburski uzyskał zgodę na odbudowę doszczętnie spalonego kościoła garnizonowego na warszawskim Mokotowie¹¹. W październiku 1946 r. przedwojenny naczelny kapelan ks. płk Feliks Gloeh objął stanowisko szefa Wojskowego Urzędu Duszpasterstwa Ewangelicko-Augsburskiego przy Naczelnym Dowództwie Wojsk Polskich. Jego zastępcą został ks. Karol Messerschmidt. Ksiądz płk. Gloeh zawiązał społeczny Komitet Odbudowy Kościoła Garnizonowego i do połowy 1947 r. doprowadzono kościół do stanu użyteczności. W zasadzie na tym kończą się dzieje ewangelickiego duszpasterstwa w Wojsku Polskim, gdyż w 1950 r. zostało ono rozwiązane, zaś kościół garnizonowy przekształcony w parafię cywilną, której proboszczem został ks. Karol Messerschmidt. Reaktywacja wojskowego duszpasterstwa ewangelickiego nastąpiła dopiero po 45 latach.

1.3. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej

W roku 1989, na sesji Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, powołano Nadzwyczajną Komisję Synodalną, która miała się zająć opracowaniem stanu prawnego Kościoła w warunkach państwa

¹⁰ Por. K.J. REJ, *Ewangelicka służba...*, s. 101–102.

¹¹ K.J. REJ, *Sylwetki kapelanów...*, s. 22.

demokratycznego. Przewodniczącym Komisji został ks. H. Czembor, w jej skład wchodził również: ks. R. Janik, T. Wegener, W. Filipp, J. Pilarski oraz B. Rozwałka. Do roku 1991 trwały prace nad projektem ustawy, która miała zastąpić wspomniany wyżej dekret Prezydenta z 1936 r. Po zakończeniu prac nad projektem ustawy i zaakceptowaniu przez Synod Kościoła, przesłano go do Urzędu do Spraw Wyznań¹². Aby projekt ustawy mógł być skierowany do Sejmu, musiała zostać powołana komisja rządowo-kościelna. Na mocy decyzji Szefa Urzędu Rady Ministrów i Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego z dnia 17.10.1991r., powołano zespół roboczy, który miał się zająć opracowaniem projektu ustawy sejmowej. Ze strony rządowej w skład zespołu weszli: Bogusław Skręty – dyrektor Zespołu Prawnego w Biurze do Spraw Wyznań, Józef Bołdak – radca prawny w Biurze do Spraw Wyznań oraz Andrzej Pieniążek – radca prawny w Biurze do Spraw Wyznań; ze strony kościelnej: Anna Umgelter – wiceprezes Konsystorza, ks. Henryk Czembor – radca Konsystorza i ks. Ryszard Janik – radca Konsystorza. Po trzech miesiącach i siedmiu posiedzeniach zespołu roboczego, obie strony uzgodniły i przyjęły projekt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego¹³

W marcu 1992 r., na pierwszej sesji IX Synodu, został przedstawiony i zatwierdzony tekst projektu ustawy¹⁴, zaś w październiku 1992 r., przyjęty przez Radę Ministrów i 6 listopada 1992 r. skierowany do Sejmu. Trzydziestego kwietnia 1993 r. odbyło się posiedzenie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu, powołano podkomisję która miała zająć się sprawą ustawy. Niestety do końca kadencji ówczesnego Sejmu sprawa ustawy nie ruszyła z miejsca. Nowy Sejm działał o wiele skuteczniej.¹⁵ Trzeciego grudnia 1993 r.

¹² Sprawozdanie Synodalnych Komisji Prawniczych za rok 1989/1990 (kopia w posiadaniu autora).

¹³ Okólnik Biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP skierowany do wszystkich księży seniorów z dnia 16.04.1991 r. (kopia w posiadaniu autora).

¹⁴ Protokół z pierwszej sesji Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, z dnia 29.02–01.03.1992 r. (kopia w posiadaniu autora).

¹⁵ Zob. T.J. ZIELIŃSKI, *O wolny Kościół w wolnym państwie. Refleksje na temat parlamentarnych prac nad ustawą z 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP*, „Zwiastun” – numer specjalny (sierpień 1994), s. 13–16;

odbyło się Posiedzenie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu, w trakcie którego powołano do życia podkomisję. Po trzech powiedzeniach tejże podkomisji, odbyły się dwa posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu (8 lutego 1994 r. oraz 16 lutego 1994 r.). Dwudziestego piątego marca 1994 r. ustawa została przyjęta przez Sejm i skierowana do Senatu. Na posiedzeniu Senatu, w dniu 14 kwietnia 1994 r., wniesiono poprawkę uzupełniającą. Ustawę przyjęto wraz z tym artykułem i przesłano do ponownego rozpatrzenia przez Sejm. Trzynastego maja 1994 r. Sejm uchwalił ustawę o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, która została następnie podpisana przez Prezydenta Lecha Wałęsę.¹⁶

1.4. Reaktywacja Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego w Rzeczypospolitej Polskiej

Osobą, która zainicjowała rozmowy dotyczące służby duszpasterskiej dla żołnierzy wyznań ewangelickich w Wojsku Polskim w Rzeczypospolitej Polskiej był zwierzchnik Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego ks. bp Janusz Narzyński. Dwunastego marca 1991 r., w imieniu Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, wystosował pismo do Ministra Obrony Narodowej wiceadmirała Piotra Kołodziejczyka. Na podstawie art. 9 dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 39 i 40 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r.¹⁷, przedłożył wniosek o powołanie do życia ewangelickiej służby duszpasterskiej w Wojsku Polskim¹⁸. Odpowiedź, w której wiceadmirał Piotr Koło-

¹⁶ Na temat znaczenia ustawy zob. T.J. ZIELIŃSKI, *Nowa sytuacja prawna Kościołów: Ewangelicko-Augsburskiego i Ewangelicko-Reformowanego w Polsce w świetle ustaw wyznaniowych z 13 maja 1994 r.*, „Państwo i Prawo” 1994 z. 11, s. 24–33.

¹⁷ T.j. Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965, z późn. zm.

¹⁸ Pismo Biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP ks. JANUSZA NARZYŃSKIEGO do Ministra Obrony Narodowej PIOTRA KOŁODZIEJCZYKA z dnia 12.03.1991 r. (kopia w posiadaniu autora).

dziejczyk pozytywnie ustosunkował się do wniosku, zapewniając, że zasada wolności sumienia i wyznania stwarza możliwość posługi duszpasterskiej w armii kapłanom wszystkich kościołów uznanych przez państwo, nadeszła miesiąc później¹⁹ W maju 1991 r. bp Janusz Narzyński przeszedł w stan spoczynku i sprawę utworzenia instytucji Duszpasterstwa Wojskowego odłożono do czasu przyjęcia regulacji prawnych stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP.

Jak już wspomniano, 13 maja 1994 r. została uchwalona ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Rozdział 4 ustawy zawiera regulacje prawne dotyczące duszpasterstwa wojskowego i służby wojskowej osób duchownych. Zapewnia żołnierzom wyznania ewangelicko-augsburskiego możliwość uczestniczenia w nabożeństwach i czynnościach religijnych. Opiekę duszpasterską dla żołnierzy zapewniają kapelani wojskowi, stanowiący wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych w ramach Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, którym kieruje Naczelny Kapelan Wojskowy. Kwestie organizacyjne Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, określa statut.²⁰ Dwudziestego października 1994 r. Konsystorz przyjął projekt Statutu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego oraz ustanowił stanowisko Naczelnego Kapelana Wojskowego, które odpowiadało stanowisku Rady Konsystorza. Na stanowisko Naczelnego Kapelana Wojskowego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP zgłoszono Ministerstwu Obrony Narodowej kandydaturę ks. Jana Hausego²¹.

W tym też okresie z prośbą o reprezentowanie i otoczenie opieką duszpasterską przez EDW żołnierzy innych wyznań protestanckich niż augsburskie, wystąpili do bpa Jana Szarka: prof. dr hab. Jarosław Świdorski Prezes Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP (10 listopada 1994 r.), ks. Roman Chałupka Sekretarz Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP (14 listopada 1994 r.)

¹⁹ Pismo Ministra Obrony Narodowej PIOTRA KOŁODZIEJCZYKA do Biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, z dnia 12.04.1991 r. (kopia w posiadaniu autora).

²⁰ Por. art. 29, 30, 31 ustawy.

²¹ Uchwała Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z dnia 20.10.1994 r. (kopia w posiadaniu autora).

oraz ks. Zbigniew Kamiński Zastępca Superintendenta Naczelnego Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP oraz ks. Konstanty Wiazowski Prezbiter Kościoła i Przewodniczący Rady Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP (15 listopada 1994 r.).

Dwudziestego siódmego stycznia 1995 r., przez Ministra Obrony Narodowej, został ogłoszony Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego²², zatwierdzony uchwałą Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP w dniu 10 stycznia 1995 r. W dniu 23 lutego 1995 r., w siedzibie Konsystorza w Warszawie, odbyło się spotkanie księży typowanych na kapelanów wojskowych z Biskupem Kościoła ks. Janem Szarkiem. Wzięli w nim udział: ks. Jan Hause, ks. Ryszard Borski, ks. Tadeusz Konik, ks. Zbigniew Kowalczyk, ks. Jerzy Molin, ks. Adam Pilch oraz ks. Krzysztof Rej. Księża wypowiedzieli się w dyskusji na temat kształtu przyszłego duszpasterstwa i wysuwali swoje propozycje. Dwudziestego czwartego maja 1995 r. Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, mianował ks. Jana Hausego Naczelnym Kapelanem Wojskowym Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, zaś Okręgowymi Kapelanami Wojskowymi: ks. Adama Pilcha – Warszawa; ks. Ryszarda Borskiego – Wrocław; ks. Zbigniewa Kowalczyka – Rybnik; ks. Marka Loskota – Włocławek. Dziewiątego czerwca 1995 r. Minister Obrony Narodowej Zbigniew Wojciech Okoński wydał zarządzenie²³ o utworzeniu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, potwierdzające, że kierować się ono będzie Statutem EDW uchwalonym przez Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Ustalono również, że Szef Sztabu Generalnego WP wyda etat Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Tego samego dnia Szef Sztabu Generalnego WP gen. broni Tadeusz Wilecki wydał etat EDW, który został wprowadzony w życie z dniem 15 czerwca 1995 r. W skład etatu wchodził: Naczelnny Kapelan Wojskowy,

²² Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27.01.1995 r. w sprawie ogłoszenia Statutu Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, Dz. Rozk. MON poz. 32.

²³ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 36 z dnia 09.06.1995 r., w sprawie utworzenia Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego (kopia w posiadaniu autora).

czterech okręgowych kapelanów wojskowych, szef sekretariatu oraz kierownik kancelarii. Naczelnym Kapelanem Wojskowym został ks. Jan Hause; pełnił tę funkcję jako osoba cywilna, gdyż wytyczne kadrowe precyzują wiek kandydata, którego można przyjąć do Wojska Polskiego. Pozostali czterej księża, otrzymali stopień oficerski. Ksiądz Adam Pilch – stopień majora i przydział do Warszawskiego Okręgu Wojskowego oraz Wojsk Lotniczych; ks. Zbigniew Kowalczyk – stopień kapitana i przydział do Krakowskiego Okręgu Wojskowego; ks. Marek Loskot – stopień kapitana i przydział do Pomorskiego Okręgu Wojskowego; ks. Ryszard Borski – stopień kapitana i przydział do Śląskiego Okręgu Wojskowego.

W kościele ewangelicko-augsburskim Wniebowstąpienia Pańskiego, 10 grudnia 1995 r., odbyło się uroczyste nabożeństwo inauguracyjne działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Wprowadzenia na urząd kapelanów dokonał bp Jan Szarek w asyście ks. Jana Grossa i ks. Mieczysława Cieślara. Nabożeństwo miało szczególny wymiar, gdyż połączone było z ceremoniałem wojskowym, w którym brali w nim udział: Wiceminister Obrony Narodowej, generałowie Wojska Polskiego oraz przedstawiciele katolickiego i prawosławnego ordynariatu polowego²⁴.

Pierwszym Naczelnym Kapelanem Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego był ks. Jan Hause (lata 1995–1999), drugim ks. bp gen. bryg. Ryszard Borski (lata 1999–2009), a trzecim ks. bp płk Mirosław Wola (od 2010 r.)²⁵.

2. Podstawy prawne Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego

2.1 *Przepisy Konstytucji RP i ustawy o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*

Rzeczpospolita Polska jako demokratyczne państwo prawne zapewnia osobom przebywającym na jej terytorium pełny zakres wol-

²⁴ Por. *Protestanczy żołnierze mają kapelanów*, „Zwiastun” nr 25/1995, s. 20.

²⁵ Por. M. HINTZ, *Rozmowa z Księdzem Biskupem pplk Mirosławem Wolą*, „Wiara i Mundur” nr 4/2010, s. 6–7.

ności sumienia i religii zgodnie ze standardami właściwymi w cywilizacji atlantyckiej. Gwarantem tych swobód są postanowienia Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.²⁶, w tym zwłaszcza jej art. 53. Zakres prawa wolności religijnej w Polsce niewątpliwie obejmuje praktykowanie religii przez żołnierzy, a praktycznym instrumentem tej wolności jest posługa duszpasterska na ich rzecz. Konstytucyjne normy z zakresu wolności sumienia i religii dotyczące żołnierzy znalazły rozwinięcie w szczególności w art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz ustawach dotyczących poszczególnych Kościołów i innych związków wyznaniowych.

Podstawę prawną Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego stanowi ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP. Artykuły 29–32 tej ustawy, dotyczą bezpośrednio duszpasterstwa wojskowego.

Zapewnione zostało w niej prawo do uczestniczenia w nabożeństwach w niedziele i święta, oraz do wszystkich innych form kultu, jeżeli nie kolidują z ważnymi obowiązkami żołnierza²⁷. Osobami sprawującymi opiekę duszpasterską są kapelani wojskowi, w tym przypadku wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Podlegają oni w zakresie duszpasterskim – władzy kościelnej, zaś w zakresie wojskowym, władzom wojskowym²⁸. Następnie ustawa reguluje strukturę Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, którym kieruje Naczelny Kapelan Wojskowy, mianowany i odwoływany przez Ministra Obrony Narodowej. Aktem normatywnym, określającym sprawy organizacyjne EDW, jest uchwalony przez Konsystorz Kościoła oraz zatwierdzony i ogłoszony przez Ministra Obrony Narodowej Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego²⁹

²⁶ Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

²⁷ Por. art. 29 ustawy.

²⁸ Por. art. 30 ustawy.

²⁹ Por. art. 31 ustawy.

2.2. Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego

Statut jest aktem prawnym regulującym zadania, strukturę organizacyjną oraz sposób działania podmiotu prawa publicznego lub prywatnego.

Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe działa na podstawie statutu uchwalonego w dniu 25 października 2002 r. przez Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, a ogłoszonego przez Ministra Obrony Narodowej Jerzego Szmajdzińskiego dnia 13 listopada 2002 r.³⁰ Jest to trzeci z kolei statut EDW; pierwszy ogłoszony był w 1995 r., a kolejny poprawiony, w 1997 r.

Statut składa się z sześciu artykułów, które traktują o różnych zagadnieniach dotyczących Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego.

Paragraf pierwszy określa cel utworzenia Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, jakim jest opieka duszpasterska nad osobami wyznania ewangelicko-augsburskiego³¹. Mowa jest o tym, że Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe zapewnia udział w nabożeństwach, czynnościach religijnych, indywidualną opiekę duszpasterską i moralne wsparcie osobom wyznania ewangelicko-augsburskiego, związanym z Wojskiem Polskim³². W tym paragrafie zostały wskazane podmioty, którym opieka Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego przysługuje.

Paragraf drugi stwierdza, na jakiej podstawie działa Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe. Podstawę tę stanowią: księgi kanoniczne Pisma Świętego, luterzańskie Księgi Symboliczne, Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego³³.

³⁰ Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego z dnia 13.11.2002 r., Dz. Urz. MON z 2002 r., Nr 23, poz. 210., zwany dalej: Statutem.

³¹ § 1 ust. 1 Statutu.

³² §1 ust. 2 Statutu.

³³ § 2 Statutu.

Paragraf trzeci określa miejsca działania duszpasterstwa, którymi są wszystkie rodzaje Sił Zbrojnych. Mowa jest o funkcjonowaniu pięciu ewangelickich dziekanatów: Wojsk Lądowych, Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Marynarki Wojennej, Pomorskiego Okręgu Wojskowego oraz Śląskiego Okręgu Wojskowego³⁴. Siedziba Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego znajduje się w Warszawie³⁵.

Paragraf czwarty, najobszerniejszy, określa kwestie jurysdykcji. Stanowi on, że czele Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego stoi Naczelny Kapelan Wojskowy-Ewangelicki Biskup Wojskowy. Jest on mianowany lub odwoływany przez Ministra Obrony Narodowej, w uzgodnieniu z Konsystorzem Kościoła³⁶. Konsystorz Kościoła, na wniosek Ewangelickiego Biskupa Wojskowego, w uzgodnieniu z właściwymi organami wojskowymi, powołuje lub odwołuje zastępcę Ewangelickiego Biskupa Wojskowego, kanclerza, dziekanów, kapelanów³⁷ oraz kapelanów pomocniczych³⁸.

Paragraf piąty dotyczy spraw organizacyjno-administracyjnych, którymi zajmuje się, podległa Ewangelickiemu Biskupowi Wojskowemu, kancelaria. Kierownikiem kancelarii jest kanclerz³⁹. Zawarte w nim postanowienie głosi, że Ewangelicki Biskup Wojskowy, jego zastępca, kanclerz, dziekani oraz kapelani mogą przyjmować stopnie wojskowe, odznaczenia, uposażenia, emerytury i renty z tytułu pełnionej służby wojskowej. Dotyczy to również kapelanów pomocniczych, z tytułu zatrudnienia, jako cywilnych pracowników wojska⁴⁰.

W ostatnim, szóstym, paragrafie Statutu stwierdzono, że wchodzi on w życie z dniem ogłoszenia go przez Ministra Obrony Narodowej⁴¹.

³⁴ § 3 ust. 2 Statutu.

³⁵ § 3 ust. 3 Statutu.

³⁶ § 4 ust. 3 i 4 Statutu.

³⁷ § 4 ust. 5 Statutu.

³⁸ § 4 ust. 8 Statutu.

³⁹ § 5 ust. 1 Statutu.

⁴⁰ § 5 ust. 2 Statutu.

⁴¹ § 6 ust. 1 i 2 Statutu.

3. Główne formy działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego

3.1. Spotkania z poborowymi

Niemal od początku istnienia Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, jednym z ważnych zadań kapelanów stało się organizowanie spotkań z poborowymi. Miały one miejsce w marcu lub kwietniu, w dwóch największych diecezjach Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, a mianowicie w diecezji cieszyńskiej i katowickiej. Po nabożeństwie, kapelani spotykali się z młodzieżą, aby przedstawić różne aspekty służby wojskowej i odpowiedzieć na pytania młodych ludzi. Spotkania te stanowiły dobrą okazję do poszerzenia wiedzy o wojsku, a także przybliżeniu roli kapelanów w czasie służby wojskowej. Prowadzone były zazwyczaj przez kilku kapelanów, którzy przedstawiali najistotniejsze zagadnienia dotyczące poboru do służby wojskowej, jej przebiegu, warunków odroczeń czy też zasad służby zastępczej. Po przekazaniu tych informacji, był czas na pytania i dyskusje, dotyczące nie tylko służby zasadniczej, ale często także kontraktowej⁴². Ważnym elementem spotkań było przedstawienie stanowiska etyki ewangelickiej względem służby wojskowej. Kapelani zachęcali do informowania o miejscu odbywania służby wojskowej i kontaktu z kapelanem.

Ostatnie spotkanie z poborowymi miało miejsce w kwietniu 2003 roku, po którym zaniechano tej formy działalności, „dochodząc do wniosku, że ta formuła się wyczerpała. Ilość chętnych zmalała, co było związane z tym, że wyraźnie w ostatnich latach spotkań, praktycznie zniknęło zainteresowanie służbą zastępczą, a coraz więcej, w owych zmniejszających się grupach, pojawiało się pytań o wojsko, jako zawód. Zainteresowani tym zawodem, otrzymywali informacje z innych źródeł i niekoniecznie byli zainteresowani spotkaniami z kapelanami. Zatem nakład pracy i czasu poświęcany na organizację tych spotkań dla coraz mniejszej liczby chętnych, stał się zbyt duży w stosunku do efektu. Zaniechano tych spotkań, w zamian jednak

⁴² Por. *Z Ewangelią wśród żołnierzy*, Dziegielów 2005, s. 8.

zwrócono uwagę na to, by kapelani wojskowi byli obecni na zjazdach ogólnopolskich, diecezjalnych i innych spotkaniach młodzieży, aby oferować jakąś jednostkę dla młodych ludzi, którzy się tam zjawili”⁴³. Kapelani na tego typu spotkaniach, mówili nie tyle o Ewangelickim Duszpasterstwie Wojskowym, ile o wojsku jako miejscu pracy i miejscu służby. Taką właśnie formę przybrało wyjście z informacją w stronę Kościoła, zastępujące spotkania z poborowymi.

3.2. *Spotkania z żołnierzami służby zasadniczej*

Duszpasterstwo wojskowe zostało powołane dla i z myślą o żołnierzach. Jest ono przywilejem żołnierzy, którzy nierzadko podczas swej służby znajdują się w oddaleniu od rodziny, od przyjaciół. Spotkania z żołnierzami służby zasadniczej były jedną z podstawowych form działalności kapelanów wojskowych EDW, dzięki której wychodzili z ofertą duszpasterską do żołnierzy wyznania ewangelicko-augsburskiego, jak również do wyznawców innych Kościołów protestanckich.

Młody człowiek, jeszcze niedawno osoba cywilna, zostawał przeniesiony do obcego sobie świata. Kapelani pomagali przejść tym młodym ludziom przez nieznaną im dotąd świat służby wojskowej, w której obowiązują ścisłe reguły, jak również swoiste zagrożenia⁴⁴. Służyli radą, odwoływali się do własnych doświadczeń, a przede wszystkim byli obecni, dostępni. Dzięki swoim doświadczeniom, kapelani znali realia życia w wojsku, wiedzieli, z jakimi niebezpieczeństwami będą musieli sobie poradzić ci młodzi ludzie. Byli w stanie udzielić konkretnej informacji, przekazać konkretne treści. Sam fakt obecności kapelana własnego lub pokrewnego wyznania, wyzwalał chęć zadawania pytań, prowadzenia dyskusji. Poruszano tematy służby wojskowej w świetle chrześcijańskiej wiary, która oparta jest na Słowie Bożym. Młodzi żołnierze mogli spojrzeć

⁴³ Wywiad autorski z bp. gen. bryg. RYSZARDEM BORSKIM, przeprowadzony dnia 15.03.2011 r. w Warszawie, nagranie w posiadaniu autora (dalej oznaczany jako: Wywiad z bp. gen. bryg. R. Borskim)

⁴⁴ Por. *Zajęcia z żołnierzami i przysięgi wojskowe*, <http://www.archiwum-edw.luteranie.pl/in dex.php?D=82> [dostęp: 15.08. 2014]

na czekające ich w koszarach i na poligonach miesiące w szerszym kontekście, obejmującym ich zasadniczy stosunek do życia, do społeczeństwa, do etycznych norm i moralnych wyzwań, które przyniosą z sobą życie i służba w Wojsku Polskim. Kapelani zachęcali do składania w wojsku chrześcijańskiego świadectwa wiary, poprzez postawę godną naśladowców Jezusa Chrystusa.

Dużą popularnością cieszył się dystrybuowany Nowy Testament w wydaniu kieszonkowym, co świadczy o potrzebie pogłębiania życia duchowego wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

Z dniem 1 stycznia 2010 r. pobór do zasadniczej służby wojskowej został zawieszony. Ostatni pobór miał miejsce w grudniu 2008 roku, zaś zwolnienie z zasadniczej służby wojskowej ostatnich poborowych w sierpniu 2009 roku⁴⁵.

3.3. *Wizyty w jednostkach wojskowych w kraju i za granicą*

Codziennie życie żołnierzy toczy się własnym, szczególnym rytmem. W polskich jednostkach wojskowych, czy też w kontyngentach zagranicznych, żołnierze wypełniają swoje zadania przestrzegając precyzyjnie określonych reguł. Ich dzień powszedni różni się diametralnie od dnia osoby cywilnej. Ważnym zadaniem kapelanów wojskowych jest towarzyszenie żołnierzom, w miarę możliwości, w ich codziennym życiu. Dlatego do zadań kapelanów należy odwiedzanie jednostek wojskowych. Szczególny pod tym względem jest okres przedświąteczny, w którym normą stało się organizowanie nabożeństw i innych uroczystości w jednostkach wojskowych.

„Ważnym zadaniem kapelanów ewangelickich, jest odwiedzanie naszych żołnierzy przebywających na misjach pokojowych czy też stabilizacyjnych za granicą. Na początku istnienia reaktywowanego duszpasterstwa ewangelickiego, miało ono charakter sporadyczny i nieregularny. Z upływem lat i doświadczeń, wizyty zagraniczne w polskich kontyngentach stały się ważnym punktem działalności kapelanów i systematycznie rozwijano te formę działalności. Dą-

⁴⁵ Por. C. SIEMION, *Ostatnie wcielenie poborowych w Wojsku Polskim*, <http://www.mon.gov.pl/pl/arttykul/6207> [dostęp: 15.08.2014].

żono do tego, aby odwiedziny kapelanów ewangelickich w kontyngentach stały się normą i miały charakter systematyczny. Udało się to i pod względem prawnym zostało to bardzo dobrze rozwiązane. Od pewnego czasu rozkaz sformowania nowej zmiany, zawiera zadania dla wszystkich trzech duszpasterstw wojskowych. Mają obowiązek zapewnienia opieki duszpasterskiej, co w praktyce oznaczało otwarte drzwi do organizowania służby, poprzez wizyty kapelanów w kontyngentach wojskowych.”⁴⁶ Służba ta wyraża troskę o żołnierzy, którzy znajdują się daleko od domu, daleko od Ojczyzny, który wykonuje często bardzo niebezpieczne zadania. Bez względu na długość takiej wizyty, kapelani mają okazję, aby wesprzeć i umocnić żołnierzy poprzez modlitwę, Słowo Boże, jak również indywidualne kontakty duszpasterskie.

3.4. *Kontakty z ordynariatami Wojska Polskiego*

Jak już wspomniano, w Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonują trzy duszpasterstwa wojskowe: Ordynariat Polowy Wojska Polskiego, Prawosławny Ordynariat Wojska Polskiego oraz Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe. Zatem opieka duszpasterska kierowana jest do żołnierzy wyznania rzymskokatolickiego, prawosławnego oraz do protestantów, czyli trzech największych chrześcijańskich grup wyznaniowych.

Kontakty tych trzech duszpasterstw sprowadzają się w zasadzie do sytuacji, w których są równocześnie obecni kapelani rzymskokatolicki, prawosławni i ewangeliccy. „Normą też stało się wzajemne zapraszanie kapelanów do różnego rodzaju przedsięwzięć. Zaś temat ekumenicznych kontaktów duszpasterstw wojskowych przedstawiał się różnie na przestrzeni tych piętnastu lat [1995–2010 – dop. autora]. Głównie uzależniony był od ludzi. Przykładem może być to, że gdy bp Głódź był zwierzchnikiem Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego, ewangeliccy kapelani byli dopuszczani do głoszenia słowa, czy to w Katedrze Polowej, czy też w innych miejscach, które nie były neutralnym terenem polowym, lecz można powiedzieć tere-

⁴⁶ Wywiad z bp. gen. bryg. R. Borskim.

nem Kościoła rzymsko-katolickiego. Kapelani Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, nie tylko byli zapraszani, ale także mogli przekazać życzenia czy też skierować słowo duchowe do zebranych. Sytuacja zmieniła się po objęciu tego stanowiska przez bpa Płoskiego. Od tego momentu w Katedrze Polowej, jeżeli już ewangeliccy kapelani brali udział w uroczystościach, to był to udział milczący. Miało to swoje pozytywne skutki, gdyż spowodowało dynamiczny rozwój własnych nabożeństw Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego⁴⁷

Specyfika działania, tradycje kościelne, a także różnice statystyczne, powodują brak współdziałania w codziennym życiu wojskowym. Każde z duszpasterstw kładzie nacisk na różne aspekty obecności w środowisku wojskowym, realizuje własne zadania i postawione przed sobą cele. Najważniejsze jest to, że kapelani różnych wyznań, przez wspólny udział w nabożeństwach, świętach wojskowych i państwowych, dają żołnierzom ekumeniczny sygnał, że tak jak oni razem występujemy, razem działają, to tak samo powinno być między ludźmi różnych wyznań i światopoglądów w Wojsku Polskim.

3.5. *Nabożeństwa wojskowe*

Ewangelickie nabożeństwa wojskowe stanowią element działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, poprzez który kapelani wychodzą z zasadniczym przekazem, a mianowicie ze Słowem Bożym, z aplikacją etyczną w środowisko wojskowe. Organizowane są nabożeństwa z okazji Święta Narodowego 3 Maja, Narodowego Święta Niepodległości, Święta Wojska Polskiego, Święta Lotnictwa, Święta Wojsk Lądowych oraz Marynarki Wojennej, Święta Straży Granicznej. Kapelani organizują również nabożeństwa rocznicowe, związane np. z wydarzeniami II wojny światowej czy też innymi wydarzeniami państwowymi i wojskowymi⁴⁸.

Ewangelickie nabożeństwa wojskowe towarzyszą również innym formom działalności kapelanów. Podczas wizyt w jednostkach wojskowych w Polsce oraz w polskich kontyngentach za granicą na-

⁴⁷ Wywiad z bp. gen. bryg. R. BORSKIM.

⁴⁸ Por. *Z Ewangelii wśród żołnierzy*, Dziegielów 2005, s. 17

bożeństwo może być też wstępem lub kulminacją przeprowadzanych seminariów czy szkoleń. Charakter ewangelickiego nabożeństwa wojskowego nie odbiega od norm liturgicznych nabożeństwa świeckiego w Kościele Ewangelicko-Augsburskim. Podstawą jest zwiastowanie Słowa Bożego opartego na konkretnym passusie, jak również Sakrament Ołtarza, oczywiście pod dwiema postaciami. Liczba nabożeństw od początku istnienia Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego, zdecydowanie rosła, apogeum osiągając w 2008 roku.

Ewangeliccy kapelani, przyjmując zaproszenia władz państwowych, czy też innych duszpasterstw wojskowych, towarzyszą również w obchodach świąt państwowych, wojskowych czy kościelnych. W zależności od sytuacji i dobrej woli gospodarza, ich obecność może mieć charakter czynny lub bierny. Ważne jest to, aby wykorzystywać każdą nadarzającą się okazję do powiedzenia słowa duchowego, skierowania Słowa Bożego, ewangelickiej modlitwy, ale jeśli to nie jest dane, to do uczestnictwa w ważnych wydarzeniach poprzez obecność i wspólnej modlitwy.

„Dzięki nabożeństwu wojskowym, coraz większa ilość ludzi dowiadyuje się, kim są kapelani ewangeliccy. Konsekwencją tych kontaktów, poprzez nabożeństwa, jest otwieranie się na kontakty duszpasterskie z kapelanami. Ewangeliccy kapelani towarzyszą w codziennym życiu żołnierzy, poprzez indywidualne, personalne duszpasterstwo. Jest to element obecności, z którego często wyrasta coś duchowego, a coś duchowego może wyrosnąć, albo w postaci dobrej frekwencji i dobrego oddźwięku środowiska na propozycje nabożeństw wojskowych, albo bardziej intensywnego kontaktu typu indywidualnego, duszpasterskiego.”⁴⁹

Generalnie rzecz biorąc, chodzi o to, aby towarzysząc żołnierzowi, w miarę możliwości, w jego codziennym życiu, stwarzać warunki do kontaktów duszpasterskich i do dobrego odzewu na zaproszenia do nabożeństw.

⁴⁹ Wywiad z bp. gen. bryg. R. Borskim.

3.6. *Współpraca z duszpasterstwami i chrześcijańskimi stowarzyszeniami wojskowymi na świecie*

Współpraca i wymiana doświadczeń Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego w RP z adekwatnymi strukturami w innych krajach od wielu lat stanowi ważną część działalności kapelanów EDW.

Największym osiągnięciem w kontaktach partnerskich stał się wspólny konwent polsko-niemiecki w Krzyżowej, organizowany nieprzerwanie od 1997 roku. Konwenty mają charakter cykliczny, odbywają się co roku, na przemian w Polsce i w Niemczech. Od samego początku towarzyszyła tym im głęboka treść, spotykano się i dyskutowano na temat konkretnych problemów teologicznych, etycznych w kontekście duszpasterstwa wojskowego. Wymieniano doświadczenia, ukazywano podobieństwa, a także różnice w funkcjonowaniu, opisywano również aktualną sytuację obu duszpasterstw na tle zmian w siłach zbrojnych⁵⁰.

Jak zauważa bp gen. R. Borski „Prócz konwentu polsko-niemieckiego, charakter cykliczny ma również coroczna konferencja kapelanów Krajów Nadbałtyckich. Ma ona wyraźnie wymiar protestancki. Regularnie, zazwyczaj w lutym, odbywa się coroczna Konferencja Naczelnych Kapelanów Europy i Ameryki Północnej. Ma ona charakter ponadwyznaniowy, uczestniczą w niej także żydzi i muzułmanie. Wspólnych przygotowań wymagają zloty we Francji żołnierzy protestantów, jak również wspólne konferencje w Bonn dla ewangelickich duszpasterstw krajów Europy. Odbywa się też regularnie konferencja duszpasterstw ewangelickich krajów dawnej monarchii austrowęgierskiej. Czyli od Polski aż po Słowenię. Protestancki charakter ma Konferencja Młodych Kapelanów. Odbywają się również Konferencje Kapelanów Wojsk Lotniczych krajów NATO i wiele innych spotkań i konferencji niemających cyklicznego charakteru.”⁵¹

⁵⁰ Por. *Szkolenia Poligonowe Kapelanów Ewangelickich oraz polsko-niemiecki Konwent Kapelanów*, <http://www.archiwum-edw.luteranie.pl/index.php?D=241> [dostęp: 15.07.2014].

⁵¹ Wywiad z bp. gen. bryg. R. BORSKIM.

Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe utrzymuje również kontakty, a także często współpracuje ze stowarzyszeniami wojskowymi. W 2002 roku, w Warszawie, zorganizowano Europejską Konferencję Chrześcijańskich Stowarzyszeń Wojskowych. Często organizowane są wykłady z etyki wojskowej w szkołach oficerskich i akademiach.

3.7. *Działalność medialna*

Ważne źródło informacji o Ewangelickim Duszpasterstwie Wojskowym jest strona internetowa: www.edw.wp.mil.pl. Zawiera ona kazania, modlitwy, teksty z etyki wojskowej, relacje z konferencji, spotkań. Część najbardziej rozbudowaną stanowi zakładka „z działalności kapelanów”, dzięki której każdy może się dowiedzieć wiele o tym, czym w istocie jest służba kapelana wojskowego. Obszerne opisy, zdjęcia, relacje z nabożeństw, wizyt w kraju i za granicą, wszystko w chronologicznym porządku. Pierwsze zapisy na stronie, dotyczące działalności kapelanów, umieszczono w 2006 r.

Do 2008 roku Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe nie wydawało własnego czasopisma, dlatego wszystkie informacje, relacje z wybranych wydarzeń, zdjęcia, a także teksty zamieszczane były w dwutygodniku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP „Zwiastun Ewangelicki”. Dzięki temu periodykowi najważniejsze wiadomości dotyczące działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego były przekazywane wiernym. Odbiorcami dwutygodnika były również jednostki wojskowe, dzięki czemu informacja docierała także do żołnierzy pełniących służbę wojskową.

Sytuacja zmieniła się w 2008 roku, kiedy EDW rozpoczęło wydawanie własnego czasopisma. Dwumiesięcznik „Wiara i Mundur” ukazywał się najpierw pod redakcją ks. prof. dr. hab. Marcina Hintza (od 2011 r. biskupa Diecezji Pomorsko-Wielkopolskiej), a obecnie ks. Marcina Orawskiego. Dociera on do jednostek i instytucji wojskowych. Tytuł w dobry sposób oddaje tematykę czasopisma. Skierowane jest nie tylko do żołnierzy, ale także do wszystkich zainteresowanych działalnością kapelanów i etyką społeczną.

3.8. *Szkolenia, seminaria, odprawy*

Dokształcanie i poszerzanie swojej wiedzy jest obowiązkiem każdego kapelana wojskowego, niezależnie od jego wyznania czy poglądów. Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe daje kapelanom możliwość uczestniczenia w konferencjach seminariach oraz szkoleniach.

Jak relacjonuje ks. bp Ryszard Borski, „Każdego roku, w dogodnym terminie, odbywają się kilkudniowe szkolenia poligonowe. Mają one, z jednej strony charakter wojskowy, aby sobie przypomnieć, czegoś nowego dowiedzieć się, aby wejść w tryb wojskowych działań i być na bieżąco ze wszystkimi nowinkami technicznymi. Zaktualizować swoją wiedzy z zakresu przepisów wojskowych. Dzięki czemu łatwiej jest kapelanowi wczuć się w sytuację żołnierzy, którzy przychodzą do niego po radę, pomoc. Szkolenia poligonowe mają również charakter rekolekcji, charakter poznawczy w stosunku do specyficznej jednostki, która gości kapelanów, która jest bazą. Czy artyleria czy wojska rakietowe, chemiczne czy też marynarka wojenna. Szkolenia są zwieńczone nabożeństwem, związanym z zaproszeniem miejscowej kadry wojskowej, która się zajmuje kapelanami, która przeprowadza program od strony wojskowej. Zatem szkolenia poligonowe to forma połączenia kilku elementów: szkolenia kapelanów oraz zwiastowania Słowa Bożego żołnierzom w danej placówce wojskowej.”⁵²

Stałym elementem działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego są comiesięczne odprawy kapelanów. Na odprawach omawia się aktualne sprawy organizacyjne, zbierane są informacje na temat działalności kapelanów, ich aktywności. Prezentowane są plany na najbliższą przyszłość, zgodne z harmonogramem rocznego planu działania Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego.

Dbając o ciągłe kształcenie kapelanów, niektóre z odpraw połączone były z wykładami z etyki, dostosowanymi do panującej sytuacji wojskowej, czy państwowej. Poruszano kwestie zagrożeń i dylematów, związanych z codziennym życiem żołnierzy w Polsce i za

⁵² Wywiad z bp. gen. bryg. R. BORSKIM.

granicą. Pogłębiana była także wiedza teologiczna oraz psychologiczna.

Kapelani uczestniczą lub organizują seminaria z zakresu etyki wojskowej oraz uczestniczą w konferencjach w Polsce i za granicą. Zdobywają także nowe doświadczenia i poszerzają wiedzę współpracując z ewangelickimi duszpasterstwami wojskowymi i organizacjami wojskowymi na świecie.

4. Struktura i kadra Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego

Od czasu reaktywowania Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego do 1999 roku, struktura Duszpasterstwa była prosta. Składała się z Naczelnego Kapelana Wojskowego i 4 kapelanów okręgowych, co było zgodne z ówczesnym podziałem administracyjnym Wojska Polskiego. Duszpasterstwo wojskowe związane było tylko z wojskami lądowymi, pozostałe rodzaje sił zbrojnych Wojska Polskiego, czyli marynarka wojenna i siły powietrzne, nie były objęte jego działaniem. Były to trudne początki, gdyż, jak można przypuszczać, niełatwo było jednemu kapelanowi objąć swoją opieką duszpasterską cały okręg wojskowy⁵³.

Sytuacja zaczynała się zmieniać od roku 1998. Struktura Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego rozbudowywała się, by przybrać zadowalający kształt. W ramach Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego zaczęło funkcjonować duszpasterstwo Straży Granicznej. W 2005 roku EDW składało się już z Ewangelickiego Biskupa Wojskowego i 7 kapelanów, którzy byli żołnierzami zawodowymi oraz 6 kapelanów na stanowiskach cywilnych⁵⁴. Duszpasterstwo nie ograniczało się już do wojsk lądowych, ale zakres jego działania został poszerzony o pozostałe siły zbrojne Wojska Polskiego, czyli marynarkę wojenną i siły powietrzne.

Z czasem struktura duszpasterstwa uległa jeszcze niewielkiej rozbudowie i dziś przedstawia się następująco: na czele Ewangelickie-

⁵³ Por. J. HAUSE, *Ewangelickie duszpasterstwo...*, s. 84–86.

⁵⁴ Por. M. BRZÓZKA, *Służba i dziękczynienie*, <http://www.luteranie.pl/pl/index.php?D=728> [dostęp: 17.08.2014].

go Duszpasterstwa Wojskowego stoi Naczelny Kapelan Wojskowy – Ewangelicki Biskup Wojskowy, dalej Zastępca Ewangelickiego Biskupa Wojskowego, Kanclerz, Dziekan Wojsk Lądowych, Dziekan Sił Powietrznych, Dziekan Marynarki Wojennej, Dziekan Straży Granicznej, sześciu kapelanów należących do korpusu oficerskiego oraz dwóch kapelanów cywilnych. Kadre Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego tworzy zatem 15 kapelanów.

4.1. Siedziba Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego

Początki reaktywowanego Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego nie były łatwe, co wynikało z jednej strony z małej liczby kapelanów wojskowych, z drugiej zaś – z braku stałej siedziby Duszpasterstwa.

W latach 1995–1997 tymczasowa siedziba Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego mieściła się przy ul. Willowej w Warszawie. Były to pomieszczenia o powierzchni 75,5 m², na najniższej kondygnacji w gmachu Polskiej Rady Ekumenicznej⁵⁵.

Kolejna, tymczasowa siedziba mieściła się w kompleksie wojskowym przy skrzyżowaniu ul. Puławskiej z Rakowiecką w Warszawie. Mimo że była obszerniejsza niż poprzednia, nie zaspokajała jednak podstawowych potrzeb Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Duszpasterstwo wykorzystywało tę siedzibę aż do roku 2006. W tym okresie nasiliły się starania o odzyskanie przedwojennej siedziby Duszpasterstwa, przy ulicy Puławskiej w Warszawie.

W 2006 r. Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe doczekało się swojej stałej siedziby w historycznym budynku Oficerskiej Szkoły Inżynierii z 1924 r., na ulicy Nowowiejskiej 26 w Warszawie. Wreszcie skończyły się problemy związane z budynkiem, gdyż nowa siedziba zaspokaja wszystkie potrzeby EDW. W tym samym roku, w nowym budynku duszpasterstwa, powstała także Kaplica Ewangelickiego Żołnierza Polskiego im. ks. sen. płk Ryszarda Paszko⁵⁶.

⁵⁵ Umowa najmu zawarta między Polską Radą Ekumeniczną a Szefostwem Służby Zakwaterowania i Budownictwa Garnizonu Stołecznego z siedzibą w Warszawie z dnia 02.11.1995 r. (kopia w posiadaniu autora).

⁵⁶ Por. *Duszpasterstwo ma nową siedzibę*, „Zwiastun Ewangelicki” nr 23/2006, s. 18.

4.2. Zasady powoływania i uposażenie kapelanów wojskowych

Duchowni, związani z czynną służbą wojskową, powołani są do zawodowej służby wojskowej jako kapelani wojskowi pełnią tę służbę na takich samych zasadach jak inni żołnierze zawodowi.

Podstawowym aktem prawnym, który reguluje powoływanie do służby w wojsku jest ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁷ oraz ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych⁵⁸.

Kapelani wojskowi są żołnierzami zawodowymi i przysługują im, uwzględniając charakter służby, prawa gwarantowane żołnierzom zawodowym.

Kandydat na kapelana wojskowego musi posiadać obywatelstwo polskie oraz predyspozycje do wykonywania tej służby. Tak jak inni przyszli żołnierze zawodowi, kapelani muszą posiadać odpowiednie zdolności fizyczne i psychiczne, które ocenia komisja lekarska⁵⁹. Po odbyciu szkolenia i złożeniu egzaminu oficerskiego, kapelan wojskowy dołącza do korpusu oficerskiego żołnierzy zawodowych.

Kapelanom wojskowym, tak jak innym żołnierzom zawodowym, przysługuje uposażenie. Składa się ono z uposażenia zasadniczego oraz dodatków do uposażenia. Uposażenie zasadnicze określa Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy. Obecnie obowiązują stawki z dnia 1 stycznia 2009 r. Stawki uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych przedstawione są w formie tabeli zawierającej grupę uposażenia oraz miesięczne wynagrodzenie. W Ewangelickim Duszpasterstwie Wojskowym, w zależności od stopnia i zajmowanego stanowiska, wynagrodzenie zasadnicze kapelanów wojskowych plasują się pomiędzy 3800 zł a 7300 zł⁶⁰. Do uposażenia zasadniczego, w przypadku

⁵⁷ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, t.j.: Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.

⁵⁸ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, Dz. U. Nr 179, poz. 1750.

⁵⁹ Art. 1 ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

⁶⁰ Por. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 stycznia 2009 r. w sprawie stawek uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych, Dz. U. Nr 6, poz. 36.

żołnierzy zawodowych, doliczane są różnego rodzaju dodatki, takie jak: dodatek specjalny, dodatek służbowy czy dodatek za wieloletnią służbę. Kapelani wojskowi otrzymują zwykle dodatek za wieloletnią służbę. Po 10 latach służby doliczane jest 3% do podstawy uposażenia, po 15 latach – 6%, a po 20 latach – 10%⁶¹.

Kapelanom wojskowym, tak jak innym żołnierzom zawodowym, przysługuje także prawo do emerytury wojskowej, wojskowej renty inwalidzkiej, wojskowej renty rodzinnej, zasiłku pogrzebowego, świadczeń leczniczych oraz socjalnych.

4.3. Zakres obowiązków kapelanów wojskowych

4.3.1. Ewangelicki Biskup Wojskowy – Naczelny Kapelan Wojskowy

Podlega on bezpośrednio Biskupowi Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Kieruje działalnością i odpowiada za całokształt działalności Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Jest przełożonym kapelanów wojskowych i czuwa nad wszystkimi formami ich służby. Reprezentuje Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe i Kościół Ewangelicko-Augsburski w kraju i za granicą. Organizuje nabożeństwa wojskowe z okazji świąt państwowych. Dbą o podnoszenie kwalifikacji kapelanów poprzez organizowanie odpraw, kursów, szkoleń. Organizuje seminaria z zakresu etyki wojskowej. Motywuje kapelanów i analizuje efektywność ich pracy duszpasterskiej. Zajmuje się prowadzeniem działalności kadrowej i personalnej, wyznacza na stanowiska służbowe, kieruje rozwojem kapelanów. Nadzoruje gospodarkę finansową oraz wykorzystanie wyposażenia i pomieszczeń siedziby Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego.

⁶¹ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 czerwca 2004 r. w sprawie dodatków do uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych, Dz. U. z 2004 r., nr 141, poz. 1497.

4.3.2. Zastępca Ewangelickiego Biskupa Wojskowego

Podlega bezpośrednio Ewangelickiemu Biskupowi Wojskowemu i na podstawie jego decyzji może on pełnić obowiązki dziekana.

Zastępca Ewangelickiego Biskupa Wojskowego pełni bezpośrednio obowiązki duszpasterskie w jednostkach wojskowych Garnizonu Miasta Stołecznego Warszawy. Zakres obowiązków jest bardzo podobny do tych wykonywanych przez biskupa wojskowego. Przejmuje on właściwości Ewangelickiego Biskupa Wojskowego w przypadku przebywania biskupa wojskowego poza granicami kraju lub długiej choroby, która uniemożliwia sprawowanie obowiązków. Biskup wojskowy może także zlecić dokonanie pewnych czynności swemu zastępcy.

4.3.3. Kanclerz

Podlega bezpośrednio Ewangelickiemu Biskupowi Wojskowemu. Odpowiada za sprawne funkcjonowanie kancelarii Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Na podstawie wytycznych MON przygotowuje roczny plan działania. Nadzoruje budżet EDW w poszczególnych komórkach organizacyjnych. Sporządza projekt budżetu, kieruje sprawami kadrowymi i personalnymi. Czuwa nad zaopatrzeniem materiałowym oraz nad realizacją zadań z zakresu obsługi technicznej, transportowej i utrzymania obiektów.

4.3.4. Dziekani Rodzaju Sił Zbrojnych i Okręgów Wojskowych

Podlegają bezpośrednio biskupowi wojskowemu. Odpowiadają za przydzielone im dziekanaty. Sprawują opiekę duszpasterską nad żołnierzami i ich rodzinami. Prowadzą zajęcia z zakresu etyki chrześcijańskiej, organizują nabożeństwa wojskowe. Uczestniczą w uroczystościach religijnych, wojskowych i państwowych reprezentując Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe. Reprezentują EDW podczas imprez międzynarodowych w kraju i za granicą. Na obszarze działania swojego dziekanatu, biorą udział w przysięgach i innych uroczystościach wojskowych. Zobowiązani są do uczestniczenia w szkoleniach oraz do udziału w comiesięcznych odprawach biskupa wojskowego.

Opracowują sprawozdania z działalności. Pod nadzorem Kanclerza, rozporządzają przydzielonymi środkami finansowymi.

4.3.5 Dziekan Straży Granicznej

Dziekan ewangelicki Straży Granicznej MSWiA w sprawach duszpasterskich podlega biskupowi wojskowemu i jego zastępcy, zaś jako funkcjonariusz Straży Granicznej podlega nadzorowi Dowódcy Straży Granicznej. Jego obowiązki są identyczne z obowiązkami dziekanów RZW i OW.

4.3.6 Kapelani i Kapelani Pomocniczy

W zakresie duszpasterskim podlegają dziekanowi. Sprawują bezpośrednią opiekę nad żołnierzami i ich rodzinami. Przeprowadzają zajęcia z zakresu etyki, organizują nabożeństwa. Reprezentują EDW podczas oficjalnych uroczystości, oraz imprez międzynarodowych w kraju i za granicą. Biorą udział w przysięgach wojskowych. Współpracują z dowódcami i oficerami wychowawczymi. Zobowiązani są do uczestniczenia w comiesięcznych odprawach, na które przygotowują szczegółowe sprawozdania ze swej służby. Prowadzą ewidencję materiałowo-finansową, oraz działalność sztabowo-biurową.

4.3.7. Kapelan Ekumeniczny

Podlega bezpośrednio biskupowi wojskowemu. Wykonuje wszystkie obowiązki kapelanów i kapelanów pomocniczych ze szczególnym uwzględnieniem żołnierzy i pracowników Wojska Polskiego, którzy należą do Kościołów protestanckich innych niż Kościół Ewangelicko-Augsburski. Swoją służbę duszpasterską sprawuje na obszarze całego kraju.

Zakończenie

Ugruntowana etyka chrześcijańska prezentuje pogląd, iż nic nie stoi na przeszkodzie, by wyznawca Jezusa Chrystusa służył w wojsku. Mimo, że każda wojna wiąże się z cierpieniem, bólem i krzyw-

da, to czasami jest jedynym sposobem na zakończenie konfliktu międzynarodowego czy konfliktu innego rodzaju. Oczywiście mowa tu tylko o konflikcie zbrojnym mającym charakter obronny, o obronie własnego kraju, życia, rodziny, które są tak ważnymi wartościami. Każdy człowiek ma prawo do obrony tych właśnie wartości i tylko wtedy użycie siły zbrojnej staje się zasadne.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia żołnierzom prawo do praktyk religijnych, do posiadania przedmiotów związanych z kultem. Państwo jest gwarantem tego prawa, zaś obowiązkiem Kościoła jest zapewnienie żołnierzom jak najlepszej jakościowo posługi duszpasterskiej. Jest to ważny element działalności Kościoła. Czasem padają pytania, czy służba kapelanów wojskowych jest naprawdę nie do zastąpienia, czy w ich miejsce posługi duszpasterskiej nie mogą sprawować np. duchowni z parafii znajdujących się w pobliżu jednostek wojskowych? Autor jest zdania, że takie rozwiązanie byłoby niewłaściwe. Żołnierze są specyficzną grupą społeczną, która rządzi się własnymi prawami. Tylko kapelani wojskowi uczestniczący, a przynajmniej starający się uczestniczyć, w codziennym życiu żołnierzy, mogą zrozumieć problemy i dylematy tej grupy społecznej.

Historia Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej ukazuje, jak wytrwale Kościół zabiegał o utworzenie Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowe. Na początku XX wieku, tuż po odzyskaniu przez nasz kraj niepodległości, władze państwowe przychylnie ustosunkowały się do potrzeby zapewnienia posługi duszpasterskiej żołnierzom ewangelickim. Reaktywacja Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego po zmianie ustroju w 1989 r. nie były już tak prosta do zrealizowania. Dopiero po pięciu latach, w roku 1994, przyjęto ustawę o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, zaś rok później, na jej podstawie, powołano Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe.

Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe dobrze spełnia funkcję, dla której zostało powołane. Należy wierzyć, że świadomość społeczna dotycząca doniosłości służby duszpasterskiej w Wojsku Polskim, będzie stale rosła z pożytkiem dla samych żołnierzy, jak i – w konsekwencji – dla ogółu społeczeństwa.

Słowa klucze: *Wolność sumienia i religii, Duszpasterstwo wojskowe, Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, protestantyzm, siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej*

Key words: *religious freedom, Evangelical Military Pastoral Ministry, Lutheran Church in Republic of Poland, Protestant Christianity, armed forces of Republic of Poland*

Summary

EVANGELICAL MILITARY PASTORAL MINISTRY IN POLAND IN YEARS 1995–2010 – LEGAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS

One of the basic responsibilities of the authorities in a democratic state is to protect the society from an outside aggression. Out of that responsibility comes the duty of maintaining armed forces. People serving in those formations have the right to freedom of conscience and religion, just as other citizens. Military pastors and priests fill the basic role in ensuring this right is in place. There are three military pastoral ministries operating in Polish Armed Forces representing three main Christian denominations: The Polish Military Field Catholic Ordinariate, The Polish Military Field Orthodox Ordinariate and The Evangelical Military Pastoral Ministry (EMPM). This article presents legal and organizational aspect of EMPM as an institution established under The Relations Between State and Lutheran Church in The Republic of Poland Act and serving Lutherans and Protestants of other denominations. Article presents tradition of evangelical pastoral ministry in Polish Military since the time of reclamation of independence in 1918 and its resumption after 1989. It contains detail information regarding this organizational structure's primary forms of activity.